

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש פרשת בא

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,
נא לשלוח בקשות למייל
pnineeh@gmail.com

שמות פרק-י

[א] ויאמר ה' אל משה. אמר ל' אמירה רכה גם הזכיר שם הרחמים לא לצד המשתלח אליו אלא לצד השליח שהוזכר בסמוך אל משה כי הם דברים שישמח בהם צדיק כי חזה נקם לזה אמר ל' אמירה והזכרת שם הרחמים כי הם דברים הסועדים את לבו:

עוד לצד שלא היה ה' שולח המכה תכף ומיד עד שהי' שולח להתרות בו קודם למר שבוע א' (שמו"ר פ"ט) ולמר ג' שבועות, וזה הוא ממדת החסד והרחמים לזה אמר לשון אמירה וזכרון שם הרחמים. עוד ירצה על דרך שפירשתי למעלה בפרשת וארא (ו' ב') כי אפילו מדת הרחמים הסכימה בשמחה לעשות דין ולהנגם מאויב זה:

כי אני הכבדתי. פי' מעתה תשכיל לדעת כי אני הוא שהכבדתי את לבו כי מטבע אדם לו יהי' לבו קשה כאבן ירעד ויפחד בראותו מכת הברד וזה האיש עודנו ברשעו אין זה ממדת אדם אלא אלהים גזר עליו להקשותו. ולפי מה שפירשתי בפסוק (לעיל ט' ל"ב) והחטה והקוסמת וגו' כי אפילות וגו' כי ה' עשה פלאי פלאים וזה היה סיבה להכביד לבו ידוייק גם כן על נכון כי אני הכבדתי בעשות פלא זה:

או ירצה לדרך זה כי לצד שראה משה המכה הגדולה של הברד ורשע זה אדרבה הוסיף לחטוא ישלול התקוה ממנו ויתחמץ לבבו בשליחותיו אל פרעה לזה אמר לא תחוש לזה כי **אני הכבדתי לבו** וזולת זה כשארף ממנו כובד לב הנה הוא משלחם:

ואת לב עבדיו. טעם כובד לב עבדיו הוא לבל יעצוהו לשלח גם שבזה תהיה הבאת המכות לכל מצרים ולא לפרעה לבד כי בזה לא יהי' פרסום המכות אשר יביא ה' על פרעה לבד והגם שלא הזכיר ה' פרט זה בשליחות ראשונה ולא אמר אלא אחזק את לב פרעה אמר העיקר ובכללו הם עבדיו ואולי שנתכוין ה' בדבריו כאן לפרש לו דבריו הראשונים שלא לב פרעה לבד אלא גם לב עבדיו וטעם שלא ביאר מקודם וביאר עתה לצד שאמר משה בפרשה הקודמת ואתה ועבדיך גילה דעתו כי הוא סובר שאין הזכרת עבדיו נכללת בהזכרת פרעה ומעתה יבין בדברי ה' שאמר לו ואני אחזק את לב פרעה כי אין עבדיו בכלל ויחשוב כי חיזוק לב עבדיו לא מה' יצא הדבר לזה אמר **אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו**:

למען שיתי אותותי אלה בקרבם. צריך לדעת למה דקדק לומר **אותותי אלה** שיראה שעיקר הטעם שהכביד לבו הוא לצד אותות אלה לשומם שנראה שיש צורך בשימת אותות אלה ולא זולתם, עוד אומרו **בקרבם** ויתבאר על דרך אומרם ז"ל (שמו"ד פי"ב) כי מעשה מצרים מעיד על האלהות כי הוא השליט והוא האדון, והאדון לצד שחפץ בישראל לקרבם לעבדו ולדבקה בו היה חפץ להשכילם לראות ולהביט בעין הכחשת כל אמונה חוץ ממנו, ועדיין לא הראם כי הוא בורא רוח ועושה מלאכיו רוחות, גם לא הראם כי הוא בורא אור וחושך, ולזה אמר **למען שיתי** וגו' פירוש לצד שאמר אליו כי אני הכבדתי את לבו יש מקום למשה לומר למה יאריך עוד הטורח ויצטרך גם כן לשדד המערכות כי יש בכל מכה שינוי סדר מערכת הבריאה, אם להראותו את כוחו יתברך אשר אמר עליו מי ה' הלא הכה מכת הברד והראה ה' ידו הנפלאה ומה צורך להפך סדר הבריאה עוד, לזה אמר אליו טעם למען שיתי אותותי אלה פירוש אותות שאני רוצה לעשות בעולמי כדי שיכירו ישראל האלהות עדיין נשארו מהם אלה להשלמת האמונה, כי בכל שבע מכות שעברו אין בהם הכחשה למשתחוה לשמש או לירח, גם לאשר יטעה כי בורא הרוח אינו בורא העפר, והגם ששלט ה' על הארץ במה יודע כי הוא בורא רוח הוא היוצר אדם וצר צורה, והוצרך ה' להראותם במעשה הארבה כי עשה מלאכיו רוחות להביאם גם להחזירם, גם לשאת את המתים לבל יהנו מהם המצריים (שם פי"ג) ובמכת חושך כי הוא יוצר המאורות ושלט בהם, גם יצירת החושך וגזר עליו לשמש עבות למצרים (שם פי"ד), ובמכת בכורות נודע כי הוא היוצר צורה בתוך צורה ומכיר טיפת הבכור (ב"מ ס"א:) גם באמצעות מכה זו צוה ה' מצות (לקמן י"ג ב') קדש לי כל בכור, ויהיה זה לזכרון כי

הוא יוצרו מבטן לעבד לו, ולזה כשמצא רשע זה הקשה ה' לבו למען שיתי אותותי אלה שאני צריך לעשות לאות ולמופת לטעם הנזכר יהיו בקרבו שתמצאנה אותו כוסות התרעלה גם כן לצד רשעו וזולת טעם זה לא היה ה' משדד המערכות בשבילו לבד:

ב **ולמען תספר וגו'.** צריך לדעת לאיזה ענין הוצרך לטעם זה ולא הספיק בטעם הראשון שה' חפץ להשים אותות אלה כמו שפירשתי בסמוך. עוד מה הוא את אשר התעללתי במצרים ומה הוא ואת אותותי שנראה שהם ב' דברים. עוד צריך לדעת כוונת אומרו **וידעתם וגו'.**

אן כוונת הכתוב הוא כי בא ה' להודיע כי אין תכלית הכוונה בהבאת האותות בקרבו לעשות נקמה בפרעה אלא לחזק האותות שבהם עיקר האמונה בלב ישראל כדי שיהיה רשום בל ישכח לנצח כי כשיהיו בקרבו של פרעה יהיו בזכרון בני ישראל לעולם ועד והכוונה ע"ד אומרם ז"ל במס' חולין (עה:): בדין בן פקועה כ"א יהיו בו ב' דברים המופלאים יהיו מוזכר תמיד וכשיראו שאוכלו בלא שחיטה לא יחשדוהו כי מוזכר הוא ביניהם כי תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי והנה באמצעות הפלא שיפליא ה' להודיעם כי הוא שולט ברוח ובמים ובעפר ובבעלי חיים ובאש ובאוויר וכדומה אין זה מספיק שיזכר הדבר בתמידות לעולם לחקק האמונה אלא באמצעות היות הפלאה ב' כי יפליא ה' להרע את פרעה ועבדיו להשקותם כוסות לענה מה שלא היה כן לכל גוי וזה לך נעימות אמרי נועם ולמען תספר באזני בנך ענין זה והסיפור מן הנמנע שיהיה הדבר תמיד בזכרון זולת באמצעות ב' תמיהות, הא' **את אשר התעללתי במצרים** הרי תמיה אחת הגם שהי' ה' עושה להם צרות שאין בהם שדוד המערכות והטבעיות אעפ"כ לצד רוב הצרות והמכות עשר מכות וכל מכה היתה של ארבע וה' מכות לא עשה כן לכל גוי הנה הדבר תמוה ותמיה זו לבד לא דכירי אינשי ולא יספרו מעשה ה' ואמר **ואת אותותי** פי' האותות שעשה ה' תמיה' שנית שגם בלא ענין מצרים האות מעצמו הוא דבר פלא ובאמצעות ב' פלאות תספר באזני בנך ובן בנך וגו' ותכלית המכוון בסיפור הוא וידעתם כי אני ה' ואין עוד ותכזיבו האמונות זולת זה וכן תמצא כשדבר אתנו ה' ב"ה בהר סיני פתח דבריו ית' אמר אנכי ה' אלהיך וזה לך האות אשר הוצאתיך מארץ מצרים והוא שהקדים דבריו כאן ואמר וידעתם כי אני ה' כי יכירו בזה בחוש הראות צדק האמונה מה שלא השיג אדם מהעולם עד העולם ברוך אשר כן עשה לנו:

ו **ויפן ויצא.** זלזלו בעיניו שאחר שהתוודה ואמר ה' הצדיק וגו' וחזר לסרחונו לזה פנה ויצא כדרך הנהוג עם שאר בני אדם ותמצא כי גם פרעה הרשע שילם לו כן דכתיב ויושב וגו' ויגרש אותם מאת פני פרעה ולזה תמצא שאח"כ כשקרא לו להתפלל על הסרת מכת הארבה אמר אליהם חטאתי לה' ולכם מה שלא היה רגיל לומר קודם שנתכוון להתודות על שנהג בם מנהג פחיתות ויגרש אותם:

ז **עד מתי יהי' וגו'.** לא שהסכימו לשלח ישראל בהחלט כי הנבואה שאמר ה' למשה הכבדתי וגו' תכחיש זה אלא שרצו שילכו באופן שיחזרו ודאי ולזה תמצא כשאמר משה בנערינו ובזקנינו וגו' וגרש' פרעה לא יספו דבר עוד בדבר הזה גם פיהם ענה בם כי לא האמינו בסדר המעשה כי אלהי העברים הגדול הגבור והנורא נטה ידו בהם לשלוח ישראל אלא שהיו יוקשים בהם ואין לך כפירה באמיתות הענין כזה:

הטרם תדע. פי' האם קודם שתשלחם תרצה לדעת שאבדה מצרים לזה שלח אותם קודם שיגיע גדר זה של אבידת מצרים:

וראיתי לתת לב במה הסכימה דעתם על אבידת מצרים אחר כך ושתקו והלכו להם ולהבין הענין נשכיל בחקור בענין מה היתה דעתו של פרעה ועבדיו מתחילת הענין האם יש שוטה גמור בעולם שיסבול כל הרעות והצרות ההמה ויכנים עצמו בסכנות נפשות ועוד לו שלקה אלוהו וספו מקניו ואבדו צמחי אדמה וכמעט ספו תמו כאומרו הטרם תדע כי אבדה מצרים ומהן הסתם לא יאמן כי כ"כ טפש היה והגם כי הקשה ה' את רוחו עכ"ז צריך שתהיה לו איזה סברא שבה יתגלה טפשותו ותגדל הקושיא בראות כי לא שאל ה' ממנו אלא דרך שלשת ימים

והגם שכתבנו שם (לעיל ג' י"ח) כי ה' לא אמר פדט זה אלא ישראל עם כל זה הרי בכל שליחותיו לא אמר אלא (ה' א') ויחוג לי במדבר, ויעבדוני (פסוק ג'), זה יגיד כי לא לחלוטין יצו ה'. ואבין דבר כי הוא זה אשר הטעהו לפרעה ולכל עמו אופן השליחות אשר שלח ה' לשלוח ישראל לחוג במדבר שהכוונה הוא לשוב אחר כך הרי הוא גלוי לפרעה ולעמו כי לא בהחלט הוא שואל ומזה נפל הטעות כי יש בדבר שני צדדין הא' כי דבר ה' אמת הוא כי אינו חפץ אלא דרך שלשת ימים והב' כי הדברים באו דרך ערמה ואין דעתו אלא להוציאם לחלוטין ולפי זה הדברים מעידים כי כביכול אין כח בו להוציאם בהחלט ב"מ הא למדת שיש לו מניעה חם ושלום לרצון אשר יחפוץ ולזה פרעה ועבדיו לצד שלילת עיקר האמונה בהם חשבו צד הב' ולזה הקשו ערפם ומאנו לקבל מאמר ה' כי אמרו אין בכוחו ח"ו להכריח הכרח גדול וזה לך האות המופלא שערום יערים ולזה הקשו לבם ואחר כך כשראו עבדיו שעברו עליהם שבע מכות והתרה במכה שמינית של הארבה נתנו לב לצדד צד הא' כי האמת הוא שטעמו של האלוה ב"ה הוא שאינו חפץ להוציאם לחלוטין. והוא אומרם **עד מתי יהיה וגו' שלח את האנשים ויעבדו** פ"י שאין כוונת ה' אלא על פרט זה והטעם שבו הכרחו הדבר כי הכרנו כי כל יכול ואם היתה כוונתו שילכו לחלוטין היה אומר כן בפירוש ויאבד כל מסרב וממאן בדבריו ואמרו **הטרם תדע כי אבדה מצרים** במכות אשר הכה הא למדת כי יכול הוא לעשות כל אשר יחפוץ ולפי זה הכריחו שני דברים הא' שישראל לא ילכו בהחלט והצדיקו מפלאי המכות כ"א היה ה' חפץ להוציאם בהחלט אין מידו מציל. ותמצא כי נתחכם פרעה הרשע והשיבם במרמה ויושב את משה וגו' ויאמר להם מי ומי ההולכים והשיבוהו בנערינו ובזקנינו נלך ואמר להם רעה נגד וגו' לכו נא הגברים וגו' כי אותה אתם מבקשים ויגרש אותם וגו' ומאמצעות המעשה נסתרה דעת עבדי פרעה כי לא כמו שחשבו שאין הליכתם אלא לשעה שהרי מהענין מוכח כי ערמה בדבר והליכתם הליכת עולם ולפ"ז חזרו ג"כ למיחוש הראשון כי זה לך האות כי לא כל יכול כנזכר למעלה ובזה לא הוסיפו לדבר עוד כדבריהם הראשונים:

ח **לכו** עבדו וגו'. אמר סתם הדברים ונתחכם להרחיק שלא יעלה על הדעת שישאלו שילכו כולם ולזה דיבר סתם לכו עבדו ואמר **מי ומי** לא לומר אם כולם אם מהם זה 'ודאי שלא ילכו אלא בני העבודה כמו שגילה לבסוף לכו הגברים כי אותה אתם מבקשים אלא גם בגברים היה חפץ שלא ילכו כולם:

יב **בארבה**. אולי שיקשור ארבה אחד במטהו או אפשר שיזכיר שם הארבה בנטותו את ידו לסי' כי נטית ידו הוא בשביל ארבה:

כב **ויט** משה את ידו. צל"ד למה במכת הארבה הסמוכה לה הגם שאמר אליו ה' נטה ידך אמר הכתוב ויט מה את מטהו וגו' וגם בכל המכות לא היתה מכה שהזכיר בה נטית יד אלא מטה ובמכה זו אמר **את ידו**. ואולי שיתכוין ע"פ דבריהם ז"ל (שמו"ר פי"ז) כי חושך של מצרים היה מאותו חושך דכתיב תהלים י"ח ישת חושך סתרו אשר ע"כ לא נהג מנהג מיעוט דרך כבוד לנטות מטהו כלפי מעלה:

גם ליש מרבתינו שאמרו (שמו"ר שם) שחושך זה היה מגיהנם אולי כי שניהם נתכוונו אל האמת כי ב' מיני חושך היו אחד ששמש בג' ימים שלא ראו וגו' וא' ששמש בג' ימים אחדים שלא קמו וגו':

כג **ולכל** בני ישראל היה אור וגו'. דקדק לומר **ולכל** לומר שכל אחד ואחד מישראל שהיה הולך לבית המצרי היה לו אור במושבותם של המצריים. או יכוין לומר אור זה מנין מוצאו ואמר שהוא **אור במושבותם** וחסר תיבת אשר והרבה מקראות יקצרו כן והכוונה ע"ד אוז"ל (שם) כי הרשעים מתכסים בחושך והוא אשר כיסה המצרים הרשעים וכנגד הצדיקים עליהם יזרח ה' ב"ה ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ומאור מושבותם ליוה להם ה' ב"ה חלק א' והוא אומרם **אור במושבותם**:

לכד ויקרא פרעה וגו'. פי' אחר ששלמו ימי החשך כי קודם לא קמו איש וגו', ולזה דיבר הרשע קשות למשה ואמר לו אל תוסף וגו' ראותך פני תמות, כי אם חושך ישופהו היה מדבר תחנונים:

גם טפכם. טעם שלא הסמיך ההולכים יחד ואח"כ המוצגים עז"ה לכו עבדו וגו' גם טפכם גם צאנכם רק צאנכם וגו' אולי שנתחכם הרשע להקדים התנאי קודם למעשה וזה שיעור דבריו לכו עבדו כדברי הראשונים שהגברים הם העובדים ולא הטף רק אם תעשו תנאי זה שצאנכם וגו' יוצג בתנאי זה גם טפכם ילך וגו' וזולת התנאי לא ילכו אלא העובדים שהם הגברים ולא הטף ואם היה מקדים המעשה לומר גם טפכם וגו' ואח"כ יאמר רק צאנכם המעשה קיים והתנאי בטל ואולי שגם בין הגוים יקפידו על דיוק זה להיות דברי סברא והם דברים הרגילים במקח וממכר:

לכה גם אתה תתן בידנו. קשה איך שאול ישאל עבד ה' זבחי אלהים מאיש בזוי וטמא אשר הרים פיו בקדוש ישראל נוסף על היותו נכרי החפץ לה' בזבח רשעים והגם שאמרה תורה איש איש לרבות (חולין י"ג:) אך ורק לא לשאול ממנו. אכן דברי פי חכם דקדק בלשונו ואמר ועשינו שהיל"ל לעשות לה' אלהינו אלא נתכוונו לומר שהוא יתן בידם מקנה הראוי לזבחים ואנחנו נעשה לה' אלהינו לצורך עצמנו אלא שהוא ימציא להם מתנה שיסתפקו ממנה לזבחייהם לה' גם בזה לא קשה אומרו זבחים ועולות לתנא שאמר (מנחות ע"ג:) שאין מקבלין מאו"ה אלא עולה ולא שלמים והרי מקרא מלא דיבר הכתוב כאן זבחים ועולות ולדברינו לא קשה:

לכונן וגם מקנינו וגו'. צריך לדעת למה הוצרך להזכיר אחר שכבר אמר אליו גם אתה תתן זה יגיד שמלבד שיקחו מקניהם גם אתה וגו'. אם כן הרי הזכיר מקניהם, והיה נראה לומר שחש שיבין פרעה כי אומרו גם אתה לא ירמוז הקודם על מקניהם אלא על הטף כי מלבד שילך הטף גם צריך הוא ליתן וגו', לזה ביאר הדברים שעל המקנה, זה דוחק. עוד צריך לדעת כונת אומרו כי ממנו נקח וגו' מה חידוש בזה אם להודיעו שעובדים ה' בזבחת צאן, הלא כבר אמר אליו גם אתה תתן בידינו זבחים וגו' אם כן אין חידוש בהודעה זו. עוד צריך לדעת אומרו לא נדע מה נעבוד כי פשט הדברים יגיד בזה הוא על השיעור שאינם יודעים כמה תכבד העבודה ולזה צריכין למקניהם וגם הוא יתן אם יחפוץ, אם כן היה לו לומר כמה נעבוד. אכן נראה כי נתכוין לשלול טענה אחת לבל יטעון אותה פרעה והוא כי יקחו מין הראוי לזבוח לה' ומין שאינו ראוי יוצג לזה אמר וגם מקנינו ילך עמנו פירוש אפילו אותם שאינם ראויים לזביחה, ולזה גמר אומר לא תשאר פרסה פירוש כל רגל בהמה ובכלל זה נכלל סוס ופרד גמל חמור וכו' כי כולם יקרא להם מקנה. ואומרו כי ממנו נקח יתבאר על דרך אומרם במסכתא (ע"ז כ"ד:) וזה לשונם ת"ש וכו' אשר חמל העם על מיטב הצאן וגו' למען זבוח לה' וגו' מאי מיטב דמי מיטב ומ"ש דאקפץ עליהם זבינא ע"כ. הנה שהגם שאמר הכתוב למען זבוח לה' מפרש לה התלמוד למען קנות מדמיהן זבחים וכמו כן יתבאר אומרו כאן כי ממנו נקח פירוש הגם שאינם ראויים לזביחה אף על פי כן יצטרך לנו לטעם כי ממנו פירוש מדמיו נקח לעבוד ה' פירוש צורכי עבודה, ולזה לא אמר ממנו זבח לה' אלהינו:

ואומרו ואנחנו לא נדע מה נעבוד פירוש ואם תאמר נשער שיעור המספיק לעבודה והשאר יוצג, לזה אמר לא נדע מה נעבוד תיבת מה תסבול ב' עניינים ולב' נתכוון, הא' הוא כמה, והב' מה הוא אופן העבודה שיצו האל אותנו, כי אפשר שיאמר שנבנה בנין לזבוח בו וכלי זהב אין שיעור ואבנים טובות ומרגליות ועבודות אחרים, והגם שאמרו ונזבחה וגו' הרי אמר עוד שלח עמי ויעבדוני והכניס פרטים אחרים בכלל זה מלבד הזביחה באופן שאין דבר זה של הזביחה מסויים שאין זולתה, אשר על כן אנו צריכין לכל מה שיש לנו וגם אתה תתן. ואומרו עד בואנו שמה נתחכם להשיב כי יאמר אליו הלא נביא אתה ושאל לך דבר זה מה' ויתברר הענין ויוצג דבר שאין בו צורך, לזה אמר עד בואנו שמה פירוש שאין זה מהמוסר לשאול את אלהינו על הדבר לדעת מה יחפוץ עד בואנו שמה במקום העבודה אז נדע הדבר. ואולי כי לצד שפרעה לא הצדיק תשובה זו וחשד כי משה ערום יערים עליו ודברי עצמו משיב ואין חם ושלום בפיהו

נכונה כי מן הסתם יודעים גם יכולים לידע אלא משה מפי עצמו אמר תשובה זו לנגדו לזה נתקע עליו ואמר אליו אל תוסף ראות פני וגו':

[כז] ויחזק ה' וגו' ולא אבה וגו'. יעיד הכתוב כי בפעם הזאת החליט בדעתו שלילת שליחות ישראל ולא נשאר בדעתו לחשוב מחשבות אם יחוש למכות או אם יסבול מכות הגדולות אלא חתם הדבר יעבור על דברי ה' הגם שיהרג:

או ירצה שנתחכם לעשות אופן שלא יבואו עליו עוד מכות ובזה אין הכרח לשלחם והוא מה שאמר סמוך לאומרו ולא אבה **ויאמר לו פרעה לך מעלי וגו'**, הכוונה בזה כי לצד שהשכיל בתשע מכות שבאו עליו שכולן היו על זה האופן ב' בהתראה ואחד בלא התראה למאן דאמר ג' שבועות היה מתרה על כל מכה ומכה ולמאן דאמר שבוע א', אמר מעתה במכה זו הבאה תתחייב להיות ההתראה ואם אין התראה אין מכה, לזה נתחכם ואמר השמר לך אל תוסף ראות פני וכיון שכן אין התראה וכיון שאין התראה אין מכה. והנה לא הקשה ה' את לבו לעשות כן אלא עד כלות ט' מכות ולא נשארה אלא מכת בכורות, ולזה אמר משה **כן דברת לא אוסיף עוד וגו'**, ופירוש דברי משה כבר פירשתי אותם בפרשת וארא בפסוק (ז' ג') ואני אקשה, ולא ישמע אליכם פרעה וגו':

ובדרך רמז ירצה באומרו **כן דברת** תשובה למה שאמר לו ביום ראותך פני תמות השיבו כי אינו יכול להמית ואין בידו אלא כח הדיבור, והוא אומרו כן דברת ולא כן תעשה. או ירצה על זה הדרך כבר דברת כן פעם אחרת, והמכוון הוא ראה מה עלתה בדרך כאומרם ז"ל (שמות רבה פ"א) בפסוק (ב' ט"ו) ויבקש להרוג את משה ולא עלתה בידו, גם אמרו (ילקוט קע"ה) שהרג כל שועריו שהניחו למשה ליכנס והשיבו כי אין להם שליטה עליו, ואם כן הבזוי איך מחליט לומר ביום וגו' תמות. וכנגד הענין מצד עצמו שאין אתה חפץ לראות פני גם אני אין אני חפץ להסתכל בדמותך לא אוסיף וגו':

שמות פרק-יא

[א] ויאמר ה' וגו' עוד נגע וגו'. פרשה זו מגדת מה שכבר אמר ה' קודם. ותמצא כי התחלת המכות נבואה ראשונה שהיתה במדין אמר לו (ג' י"ט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה ושלחתי את ידי וגו' ונתתי את חן העם וגו' ושאלה וגו'. ונבואה ב' גם כן במדין הודיעו מכת בכורות דכתיב (ד' כ"ב) בני בכורי וגו' ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך הרי בידו מכת בכורות באחרונה. ונבואה ג' בארץ מצרים אמר אליו (ז' ד') כי סימן סוף המכות הוא כשלא ישמע להם פרעה פירוש שלא ירצה לשמוע דבריהם עוד, אשר על כן כשאמר לו אל תוסף וגו' מזה ידע כי הגיע זמן מכה האחרונה שבה יצאו וידע אותה כי היא זו מכת בכורות ששקולה כנגד כל וכו' הנאמרת אליו בסמיכות מצות ושאלה אשה משכנתה, והוא מה שאמר הכתוב **ויאמר ה' עוד נגע וגו'** פירוש כבר אמר ה' עוד וגו' פירוש שהוא מה שכתב בנבואות הראשונות כמו שרשמתי, ולזה אמר משה תיכף אל פרעה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. והגם שלא מצינו שאמר לו ה' שם פרט זה של כחצות, ילמד סתום מהמפורש כי כן היו שם הדברים אלא שקצר וממקומו אתה למד כי כן אמר אליו ה'. ומעתה לא נאמרה נבואה זו במצרים, גם לא קשה למה יצו ה' פעמים על שאלת כלים ממצרים:

ד **כחצות הלילה**. כבר דברו רבותינו ז"ל (כרכות ד'). בטעם אומרו כחצות בכ"ף. ואולי שיכוין עוד על דרך אומרם ז"ל (בראשית רבה פמ"ג) בפסוק (בראשית י"ד ט"ו) ויחלק עליהם לילה כי ליל ט"ו בניסן היה. עוד אמרו ז"ל (בראשית רבה פמ"ב) כי הריגת ד' מלכים שהרג אברהם אבדה כמה אמונות, גם היתה מלחמה גדולה ועצומה ורשומה במלכי עולם כי היו מלכים תקיפים ושלטו על ה' מלכים גדולים ותקיפים ואדם אחד הוא ועבדי ביתו נצחום, לזה ציין לו הזמן ואמר לו **כחצות הלי**. לה הידוע בעולם שיצאתי לישע אברהם אביהם כמו כן אני יוצא וגו':

אני יוצא וגו'. פירוש הגם שיש לי כמה משרתים אף על פי כן אני בעצמי אצא בתוך מצרים, והטעם לב' סיבות, א' לחיבת הבנים שתהיה יציאתם על ידו בכבודו

יבעצמו, ב' כי אין מלאך מבחין ההבחנה הגדולה מי הוא שנוצר מטפה ראשונה של אדם שיקרא גם כן בכור הגם שהוא ב' וג' לבטן זולת הוא היוצר הוא הבורא ברוך הוא מכיר הטיפות שצר מי ומי הבכור:

ה **ומת כל בכור**. ולא אמר והרגתי כל וגו' להיות כי ה' ברוך הוא פועל הטוב כידו אבל פעולת הרע יצו למשרתיו עושי דברו והם יעשו, לזה לא אמר והרגתי אלא ומת פירוש על ידי שליח, ומעשה ה', המה הזכרת הודעת הבכורות זה הוא וזה גורם כי המשחית ישחיתנו ' ומת, ומזה יתגלה פירוש אומרו והכיתי שהוא על ידי שליח:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שבת ל"ד). יהב ביה עיניה וקטליה, גם אמרו ונעשה גל של עצמות. והנה דברים אלו בהשקפה ראשונה ירחקם השכל כי איך תהיה ראיית צדיק לרעה והלא כתיב (משלי כ"ב) טוב עין הוא יבורך, גם ציין ר' שמעון בן יוחאי ז"ל (זהר ח"ג רי"א) לרע עין המזיק בעינו כי הוא חלק רע. אכן אחר ההשקפה בדקדוק אומרם יהיב עיניה היה לו לומר ראה בו בעיניו, אלא להיות כי כל חלק רע שבעולם בהכרח כי יהיה לו דבר המעמיד כל שהוא מהחיוני שהוא בחינת הטוב כי חלק הרע שם מיתה יש לו ואיך יחיה ויהיה במציאות ואין צריך לומר שיתנועע וילך כבעלי חיים, לזה בהכרח שיהיה בו חלק כל שהוא מבחינה הנקראת חיים וזה חלק טוב. ובזה תשכיל להבין מאמרם ז"ל (סוכה נ"ב). כי לעתיד לבא יביא הקדוש ברוך הוא לס"מ וישחטנו במעמד הצדיקים וכו' עד כאן. ודברים אלו אין להם משמעות כי לא יוצדק שחיטה למלאך, ולמה שהקדמנו תהיה הכוונה כי יסיר ממנו חלק המחייבו ובהסרת ממנו חלק הטוב זו היא שחיטתו:

עוד יש לך לדעת כי כל מקור ישאף למינו וישאבנו, וזה הוא סוד בחינת בירורי ניצוצי הקדושה באמצעות נשמות ישראל ועסק תורתם, והצדיקים העצומים קדמונינו יכירו בהביטם באדם רשע לברר ממנו כח החיוני שהוא בחינת הטוב באמצעות הראיה הדקה אשר יביטו בעין החכמה להוציא חלק הטוב ההוא כי כשיתכוין למול ענף הקדושה תעשה בו נפש הצדיק כמעשה אבן השואבת לברזל הנקראת קאלמיט"ע בלע"ז שתוציאנו ממקום שנקבע שם בראיה, וה' עשה דמיונות בעולם להאמין אדם בתורת חכם. ומעתה נמצא דעת אלהים באומרו ומת כל בכור פירוש כי באמצעות שאני עובר בתוך מצרים בזה ימות מעצמו כל בכור כנתינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות כי באמצעות כן יצא מהם החיוניות כמו כן הדבר הזה שיפריד מהם באמצעות העברתו שם כל נשמות הבכורות והבן הדברים. ואומרו **כל בכור** פירוש לא שתצא הנפש מהגוף לבד אלא שגם בחינת נפש תמות גוף ונפש של קליפת בכור מצרים. ואולי כי בזה לא נתעצם שום גלות עוד כבחינת גלות ושעבוד מצרים כי אבד כח הקליפה העצום שהוא בחינת בכור:

וראיתי לתת טעם למה לא יצאו ישראל אלא באמצעות מכת בכורות. עוד למה ה' הכה אפילו בכור שאינו מצרי דכתיב (לקמן י"ב כ"ט) בכור השבי. ואולי כי הטעם הוא לצד שמצינו שקרא ה' לישראל (לעיל ד' כ"ב) בני בכורי וכבר הודיענו רבותינו ז"ל (זהר ח"ב רס"ג) כי כל מה שברא ה' במדת הטוב גם זה לעומת זה עשה האלהים בבחינת הרע וכל בחינה ובחינה שיש בקדושה יש כנגדה בקליפה והקליפה מתאמצת ומתחזקת לאחוז בה, ולזה כנגד בחינת

הבכורה שבקדושה היתה בחינת בכורה שבקליפה אוחזת ותוקפת בה לבל שלח עד אשר הרג ה' כל שם הבכורה שבקליפת מצרים בין של מצרים בין של האומות שהיו שם דכתיב עד בכור השבי ובכור השפחה וכל בכור בהמה, וגם בכור ישראל קדש אותם ה' כאומר (במדבר ח' י"ז) כל בכור וגו' הקדשתי אותם לי כדי שלא תשאר בכורה זולת של קודש אשר הקדיש ה', ולזה מת אפילו בכור בהמה, וכיון שנעקר שם זה נפל ענף הרע שהיה מחזיק בבכור הקדושה ולזה תכף יצאו בני ישראל והגם שמצינו שיצאו ורדפו אחריהם, חשבו שעדיין יש בהם כח לאחוז בהם, וצא ולמד מה עלתה בידם לא נותר בהם עד אחד:

ז **ולכל בני ישראל וגו'.** צריך לדעת הכוונה בזה, ואם לומר שלא ימות אדם מהם, היה לו לומר בפירוש ולא ימות מבני ישראל וגו'. ואולי שנתכוין בסדר הדיבור על דרך אומרם ז"ל (בבא קמא ס:) כלבים צועקים מלאך המות בעיר, לזה אמר **ולכל בני ישראל** וגו' כדי שתדע שלא ימות מהם אדם שלא יחרץ כלב לשונו שם הא למדת שלא נראה ביניהם מחבל, והוא אומר **למען תדעון אשר יפלה:**

עוד נתכוון לרמוז לו כי דוקא במקום שיהיו כל בני ישראל פירוש כולם יחד יהיו ישראל לא יחרץ כלב וגו' זה לך האות כי אין זר אתם אבל אם לא יהיו כולם בני ישראל ויהיה ביניהם איש מצרי יחרץ כלב לשונו הא למדת כי יראה שם משחית, והכוונה בזה לומר לו כי לא תועיל ערמה לבכורות להמלט שהגם שיתחבאו הבכורות המצרים בין ישראל לא ימלטו באמצעות זה, וכן אמרו רז"ל (שמות רבה פי"ח:): (ח) **וירדו כל עבדיך וגו'.** כאן הבטיח כי עבדיו אלו יחיו ולא ימות מהם אחד במכת בכורות. ואולי שהיו כולם פשוטים ואין בכור ביניהם וידע בידיעת נביא. או הגם שהיו ביניהם בכורות אף על פי כן הוציאים מכלל המכה, והטעם לא לצד צדקותם אלא לצד שביזהו פרעה הרשע בפניהם ודבר אליו כדבר הנבל אל תוסף ראות וגו' כי ביום וגו' לזה צריך גם הוא להתבזות בפניהם כדין המבייש חבירו בפני רבים שצריך לפייסו בפניהם, ותמצא שהקפיד משה על הדבר דכתיב ויצא מעם פרעה בחרי אף. והנה הגם שלא אמר משה אלא וירדו כל עבדיך נתכוון לומר גם עליו כי הוא בעצמו יקום לילה אלא שדבר דרך כבוד:

והשתחו לי לאמר. טעם שלא אמר בפירוש ויאמרו לי, נתכוון לומר כי אמצעות ההשתחוויה עצמה יגיד כי כוונתם לאמר צא אתה כיון שהוא אדון עליהם אם כן האדון יעשה חפצו ואין עליו שלטון. עוד ירצה כי להיות כי מנהג המלכים כשיבא אדם לדבר אליהם דבר ישתחו לפניו ומזה ידע המלך כי הם חפצים לדבר עמו, כי אין מהמוסר לדבר לפני מלך גדול בלא שאלת רשיון גם אין דרך כבוד לשאול רשות לזה ישתחוה ובה ידע המלך כי חפץ דבר ויאמר אליו דבר, והוא שאמר **והשתחו לי לאמר** פירוש שהשתחוויה היא להגיד שרוצים לאמר והאמירה צא אתה וגו'. והגם שלא הזכיר הכתוב פרט זה באותה הלילה, קצר ואמר גדולה מהאמור כאן שפרעה עצמו קם לילה וגו':

ט **ויאמר ה' וגו' לא ישמע.** הכוונה בזה אולי שחשב משה כי פרעה בראותו כל המופתים והפלאים אשר עשה משה בזה הגם שיראה כי הלכו ישראל ולא חזרו שמא תפול עליו אימתה ופחד ולא ירדוף אחרי בני ישראל, לזה הודיעו כי לא ישמע פירוש לא יקבל אליכם פירוש למה שאתם חושבים שהחליט דעתו מישראל. ואמר לשון עתיד לומר אפילו אחר מכת בכורות לא אכניע לבו לקצה האחרון לקבל לשלוח בהחלט, והטעם למען רבות מופתי בארץ מצרים כשירדפו אחריהם, ואומר ארץ כבר אמרו ז"ל (מכילתא י"ד) בפסוק כי ה' נלחם להם במצרים וגו' יעוין שם דבריו:

עוד ירצה להיות שאמר משה **והשתחו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך** ופירוש ברגליך הוא ברשותך, הרי שהוציאים לעם מרשות פרעה ונתנם ברשות משה רועינו מלכינו ובזה גילה לו כי יציאתן ממצרים היתה בעקירת רשות פרעה מעליהם לזה אמר ה' אליו **לא ישמע אליכם פרעה** פירוש לא יבין דבריכם פרעה, והטעם למען רבות מופתי, ואם יבין הדבר מעת שיאמר לכם בלילה (י"ב ל"א) קומו צאו יחליט הדבר ואין לו מקום לרדוף אחריהם אחר כך ואין מקום למופתים שאני רוצה להרבות מאתים וחמשים מכות יסובבוהו:

ב ו**משה ואהרן וגו' ויחזק וגו'**. כוונת הכתוב לומר שהגם שעשו את כל המופתים האלה אף על פי כן לא נתרצה לשלחם אפילו שלא בהחלט אלא לצאת מארצו לבד כאומרו (לעיל ה' ג') נלכה נא דרך ג' ימים:

שמות פרק-יב

ב **החדש הזה לכם וגו'**. טעם כפל ראש חדשים ראשון הוא וגו', נתכוון לומר כי חדש זה הוא ראש פירוש מובחר שבחדשים על דרך או' (שמות ל') בשמים ראש. ודקדק לומר **לכם** כי אינו משובח ומעולה שבחדשים אלא לישראל. ותמצא שאמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה י"א.) בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, כי החודש מסויים לטובת ישראל ועל זה ראשון הוא ראוי להיות לכם שיהיו מונים מניסן לצד מעלתו. עוד ירמוז באומרו **החודש הזה** ולא אמר חדש זה, לרמוז על הידוע שהוא הקדוש ברוך הוא דכתיב (לקמן ט"ו ב') זה אלי כי יהיה זה לכם שיגלה להם כאומרם ז"ל (מכילתא י"ד) ראתה שפחה על הים וכו'. עוד ירמוז כי **החדש הזה לכם ראש** פירוש שיהיה לישראל כינוי בחינת הראש שלא יהיו עוד נבזים ושפלים. עוד רמז בתיבת זה כי יהיה ראש לכל החדשים שהם י"ב כמספר זה:

ג **דברו וגו' לאמר**. צריך לדעת למה הוצרך לומר דברו ולא סמך על מה שאמר בפסוק ראשון ויאמר ה' וגו' לאמר, ואם לא הספיק לו תיבת לאמר היה לו לומר דברו קודם אומר החדש הזה כי מצוה זו לישראל לדורותם נתנה ולמה לא אמר קודם לה דברו. עוד קשה אומרו תיבת **לאמר** כי למי יאמרו ישראל. ואולי כי לצד שבמצוה זו של לקיחת השה יש בה ב' בחינות, א' לטובה כי בה נשאו ראש וראו אותם אויביהם עושים באלהיהם שפטים כאומרם ז"ל (שמות רבה פט"ז), והב' לצד המצוה כי מצות המלך היא לעשות כן והעובר עליו עונש יענש לזה הוצרך לומר **דברו וגו' לאמר**, דברו לשון קושי כנגד צורך הדבר וגזירת מלך ולהעניש על כל עובר, ולאמר אמירה רכה כנגד מעלה וכבוד אשר תשיגם בדבר. ולצד שבמצוה שצוה בתחלת הנבואה שהיא לחשוב מניסן אין עונש לעובר על זה כעונש החודל מעשות הפסח ולזה לא אמר כנגדה אלא לאמר אשר על כן הוצרך לחזור ולומר דברו כנגד מצות פסח, ואמר עוד לאמר כי גם בה יש מעלה לישראל כנזכר. ובדרך דרש צום להנהיג את ישראל בהנהגת התורה והמצות להודיעם חוקי ה' ותורתיו ולהנהיגם בדרך ישרה, ולזה אמר דברו ואמר לאמר פירוש כדי שיהיו מעולים, על דרך אומרם (ישעי' ג') אמרו צדיק וגו':

עוד ירצה כי מתחלה ידבר אל הזקנים כמו שמצינו לו שכן עשה משה דכתיב (פסוק כ"א) ויקרא משה לכל זקני ישראל, והוא אומר **דברו אל כל עדת ישראל; לאמר** שיאמר להעם, והוא גם כן מה שאמר שם הכתוב ויאמר אליהם:

ויקחו להם וגו'. קשה למה אמר ו' בתחלת ענין. ואולי כי רמז לדברים הנאמרים בדברי משה לישראל דכתיב משכו וקחו וגו' ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה שם) משכו ידיכם מעבודה זרה וגו', ודבר זה לא נאמר בדברי ה' והנה מדברי משה נשמע כי כן נאמר לו בנבואה, והוא אומר ויקחו בתוס' ו' רמז שקדם דיבור ומה הוא משכו שאמר משה. עוד ירצה להיות שאמר בעשור יכול לקח בעשור ישחט לא לקח בעשור לא יקח בי"א בי"ב בי"ג, תלמוד לומר ויקחו לרבות אחר כך ובמכילתא (כאן) למדו דין זה של לקיחה בי"א בי"ב בי"ג מדין קל וחומר ודבר הבא בקל וחומר אם נמצא לו רמז בכתוב נסכים לומר כי לזה נתכוון. עוד ירמוז בדקדוק עוד תיבת להם. עוד אומרם תיבת **איש** שלא היה צריך לומר אלא ויקחו שה לבית וגו', אכן ירצה על דרך

אומרים ז"ל (תנחומא) בפסוק ויקחו לי תרומה וזה לשונו אמר הקב"ה קחו אותי עמכם, והוא אומר כאן לצד כי זו מצוה ראשונה הודיעם השגת המצוה כי בעשותה ישרה עליו ה' שכינתו בסוד (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, גם אמרו כי תיבת מצוה יש בה שם הוי"ה חצי בא"ת ב"ש וחצי בפשוט (תיקוני זוהר תיקון כ"ט) והוא אומר **ויקחו להם איש** פירוש על דרך אומרם ז"ל (סוטה כ"ט מ"ב): איש אין איש אלא הקב"ה, כי במצוה זו יקחו להם לקיחה גדולה ועצומה והוא איש שהוא אלהינו מלכנו:

וראיתי לתת לב למה לא צוה ה' בפסח מצרים על הטמאים והערלים ובני הנכר שלא יאכלו מפסח, הן אמת כי אזהרת הטמאים לפי מה שכתבנו בפרשה זאת חקת התורה יש טעם נכון בדבר, אבל הערלים ובני הנכר למה לא צוה אותם ה'. והנה לפי דבריהם ז"ל הוזהרו ישראל על שניהם על המילה כאמור בדברי קבלה (יחזקאל ט"ז) ואראך מתבוססת בדמיון, ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה י"ט) דם פסח ודם מילה, ועל בן נכר דרשו רז"ל (שם ט"ז) בפסוק משכו וגו' משכו ידיכם מע"ז הרי שהזהיר על הדבר כי קודם מצות הפסח יצאו מכלל עובדי עבודה זרה ויכנסו בכלל ישראל, וכל זה אינו מספיק לקושייתנו כי למה לא באו הדברים בדברי ה' בעיקר המצוה:

הנה בסוף הפרשה אחר שסדר יציאת ישראל ממצרים נאמרה פרשת זאת חקת הפסח וגו' כל בן נכר וגו' וכל עבד וגו'. וראיתי לר' אברהם בן עזרא ז"ל שכתב כי פרשה זו נאמרה לפסח דורות והוסיף מצות אחרות וכו', ואם נתכוין לומר כי בן נכר וערל הם מצות מוספות בפסח דורות דבריו כאן בטלים הם כפי דברי רבותינו ז"ל, וגם ממה שגמר אומר הכתוב שם בפרשת ערל ובן נכר ואמר (פסוק נ') ויעשו בני ישראל כאשר וגו', ואם לפסח דורות נאמרה פרשה זו לא היה לו לומר ויעשו בני ישראל כאשר צוה וגו' שמשמע שעשו ישראל כל האמור בפרשה, גם מה שאמר שיכוין על פסח שעשו במדבר סיני הם דברים בעלמא ומי ישמע אליו ואין צריך לומר לקבל דבריו בזה, הגם שהרב ז"ל חש לקמחיה ואינו חולק על דברי רבותינו אלא בדבר שאין בו הוראה לעתיד אף על פי כן גם במה שלפנינו חולק בלא עומק המכריח וכיוצא בו:

וראיתי לרבותינו ז"ל במכילתא שאמרו וזה לשונם זאת חקת הפסח בפסח מצרים ובפסח דורות הכתוב מדבר דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר בפסח מצרים הכתוב, מדבר אין לי אלא פסח מצרים פסח דורות מנין תלמוד לומר ככל חוקותיו וגו' יעשו אותו על כרחם, הרי דלכל דעת התנאים בפסח מצרים הכתוב מדבר ונעקרו דברי ר' אברהם בן עזרא והיו כלא היו, ולפי זה אפשר שירמוז הכתוב באמרו **ויקחו** פירוש מלבד מצות מילה ומצות משיכתם מעבודה זרה שהוא בחינת בן נכר שצוה ה' הוסיף. עוד לומר ויקחו וגו', ואמרו **להם** כאן רמז שלילת בן נכר וערל שלא יוכלו לאכול בפסח כמו שבא הדבר מבואר בנבואת זאת חקת הפסח:

יד **ואם ימעט וגו'.** הכתוב יתיישב בין לדעת ר' יהודה ובין לדעת ר' יוסי שנחלקו בתורת כהנים (מכילתא, פסחים צ"ט). לרבי יהודה שאמר צריך שישאר אחד מבני חבורה ראשונה ידוייק אומרו **ימעט הבית** פירוש שיתמעט. מהחבורה ולא כל החבורה, ולרבי יוסי שאמר שלא יניחו הפסח כמות שהוא ידוייק אומרו **מהיות משה** שמעט שה יתמעט ממנויים ועליו הוא ההקפדה שלא ישאר בלא מנויים, והכתוב שקול הוא:

עוד נראה שיכוון לומר שאין דרך שיהיה השה מועט לאוכליו כי כזית בשר ימצא בו לרבים שיהיו בחבורה:

או ירצה כי ברכת הקודש מרובה הוא וימצא בו שיעור הצריך למנויו ולא ימצא המיעוט אלא בבית שהם בני חבורה שלא יספיקו לאכול:

לפי אכלו תכוסו. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (פסחים פ"ח.) שוחט אדם על ידי בנו ובתו הקטנים וגם על ידי אשתו, גם אמרו (שם פ"ז:) אם היא למודה לבא אצל אביה אוכלת משל אביה לצד היותה רגילה לאכול שם, והוא אומר **איש לפי אכלו**. ופירוש על אותם שהם רגילים לבא אצלו לאכול וסומכים על שלחנו לפי מה שהם ימנה עמו ושם קנו מקומם:

עוד יתבאר על דרך אומרם (שם צ'): שאונן שוחטין עליו הגם שבשעת שחיטה אינו ראוי כיון שיכול לאכול בלילה שוחטין עליו, והוא אומר **לפי אכלו** פירוש הולכין ונמנין בשעת שחיטה על שעת אכילה:

עוד ירצה **לפי אכלו** על פי מה ששינונו בפסחים (שם) זב וכו' שוחטים עליו וגם אמרינן התם שוחטין וזורקין על טבול יום ומחוסר כיפורים ועולא אמר אף על טמא שרץ עד כאן, והטעם הוא כל שיכול לאכול את פסחו בעת אכילתו, והוא אומר **לפי אכלו** פירוש אין הולכים בו אלא לפי אכילתו של פסח וכל שבשעת אכילתו הוא ראוי לאוכלו הגם שבשעת שחיטה לא היה ראוי שוחטין עליו, ולפי זה הוא הדין טמא מת אם היה יום ז' שלו חל ביום י"ד שוחטין עליו ואוכל לערב:

ומה שאמרו שם בתורת כהנים והובא בפסחים דף צ' סברת תנא שסובר כי ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא (במדכר ט' ו') יום ז' שלהם היה ואף על פי כן נדחו לפסח ב', דוקא טומאת מת דחמירא ולזה אמר (שם) לנפש אדם הגם שלערב היו טהורים. ולר' יוסי הגלילי (שם) נוכל לומר שאפילו טמא מת שחל ז' שלו ביום י"ד שוחטים עליו. ומה גם אם טבלו וכדעת התוספות בפסחים דף צ' ולדעת הראב"ד שהשיג על רמב"ם בפ"ו מהלכות קרבן פסח יעויין שם דבריו והוא היותר קרוב לפשטא דסוגיא:

ה} ומן העזים תקחו. טעם שהוצרך לומר **תקחו** לומר אפילו יש כבשים יכול ליקח מן העזים, לזה סמך לקיחה לעזים:

ו} והיה לכם למשמרת. פירוש צריך שמירה כדין קדשים כיון שקרא עליו שם פסח. עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל (שיר השירים רבה פ' כשושנה בין החוחים) בפסוק גוי מקרב גוי שהיו ישראל במצרים סרוכים קצת בחוקי עבודה זרה מצד היותם בין המצריים, ואמרו עוד (שמות רבה פט"ז) שרמז הכתוב באומרו משכו שימשכו מעבודה זרה. והנה אין כוונתם ז"ל לומר חס ושלום שהיו עובדי עבודה זרה אלא לצד שהיו ביניהם מבלי ידיעתם יעשו חוקים של עובדי עבודה זרה בפרטי המלבושים והמאכלים ודברים הרגילים, ואשר על כן מלבד שצוה שיעקרו מאותם פרטים שידמו להם נתחכם עוד אל עליון לעקור בחינת הרע מהם ולעשות תיקון עון זה ואמר שיקחו הטלה שהיא עבודה זרה של מצרים שבה היה לישראל המכשולות ויעשו בה מצוה האמורה בענין ובזה יהיה להם תיקון לשמירת עון עבודה זרה, והוא אומר **והיה לכם למשמרת** פירוש במקום מצות שמירת עבודה זרה כשינהגו בו משפט כתוב והבן:

ח} ואכלו את הבשר. רבותינו ז"ל (פסחים פ"ג.) אמרו את הבשר ולא גידים ועצמות קרנים וטלפים. ולדבריהם למה אמר את מה בא לרבות. ונראה כי בא לרבות מה שאמרו במשנה (שם פ"ד.) כל הנאכל בשור הגדול נאכל בגדי הרך, ומפרש לה רבא כל הנאכל בשור הגדול בשלקא וכו':

עוד ירצה על פי מחלוקת ר' יוחנן ודיש לקיש (שם) בגידין שסופם להתקשות לר' יוחנן נמנין ולריש לקיש אין נמנין. לר' יוחנן יתבאר הכתוב על זה הדרך את הבשר כל שדמו לבשר שעמהם קאמר והרי הם דומין, ולריש לקיש כל שדומין לבשר בבחינת הבשר מצד עצמו וכשם שהבשר אין סופו להתקשות וכו':

ומצות על מרורים. לפי פשט הכתוב לפי מה שראינו שאמר ה' שצריך צלי אש ושיהיה שלם כו' זה יגיד שדעת עליון הוא להראות בחינה הגדולה והחירות ואין רשות אחרים עליהם, ולפי זה גם המרורים שיצו ה' הוא לצד כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עמו דבר חד כי בזה יערב לחיך האוכל ויאכל בכל אות נפשו. גם בזה יוכר גודל העריבות כשיקדים לפיו מרורים. גם מה שהזכיר המצות הוא פרט אשר יכונן חיך אוכל יטעם לו הצלי. והנה ג' השריגים יטעימו יחד והוא רומז לג' דברים, הא' הוא הגלות שמררו את חייהם, הב' היא היציאה תיכף ומיד שלא הספיק בצקם להחמיץ במצרים, ג' אשר פסח ה' על בתייהם והוא בחינת הגאולה כי עבר ה' בארץ מצרים ונתק חבל מוסרות העבות שהיו תוקפים בהם שהוא בחינת הבכורה וכמו

שפירשתי הענין במקומו (לעיל י"א ה'). ושלת הענינים יחד היו צריכין להיות זולת א' אין נס בשנים האחרים, שאם לא היה הגלות לא היו משיגים אשר השיגו מהצירוף ומה שבררו, ומה גם לפי מה שכתבנו במקומות אחרים (ויגש מו ג) כי גוי גדול עצמו שהוציא ה' ממצרים הם בחינות ניצוצי הקדושה ששם היתה ושם נמצאת, וסגולת הוצאתה הוא המרור אשר מררו את חייהם, והוא סוד אומרו (קהלת ח') עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. ואילו לא היה המהירות שהוציאם ה' היו חוזרים ומשתקעים בוררים ומתבררים, והוא מאמר התנא (הגדה) ואלו לא הוציא וכו' עדיין וכו' והיינו עבדים לפרעה וכו' דכתיב (לקמן יב לט) ולא יכלו להתמהמה, ועיקר הגאולה היא הפסיחה. נמצאת אומר כי שלשתם יחד הם העיקר, ולזה היה הלל מדקדק לכורכם יחד (פסחים קט"ו.):

יג **ולא יהיה וגו' למשחית.** פירוש לסיבת משחית שיוצא להשחית בזולת אין בו אלא בחינת טבע ההשחית לכל זולת בראות חותם שמו יתב' שהוא המצוה יפחד וירא מגשת אליו, לזה הוא שצוה ה' להיות הדם לאות. ואם תאמר אם כן מצרי שהיה נחבא אל בית ישראל יהיה ניצול תלמוד לומר בכך ולא במצרים כי לא תאיר אור המצוה להצלה אלא על ישראל דכתיב (ישעי' ס') ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה:

יד **חקת עולם תחגוהו.** טעם שלא הספיק לומר לדורותיכם. והגם שאמרו ז"ל (מכילתא) כי דורותיכם לבד הייתי אומר מיעוט רבים שנים תלמוד לומר חקת עולם לגלות על פירוש דורותיכם שהוא תמיד עדיין קשה לא היה לו לומר לדורותיכם אלא חקת עולם. אכן יתבאר על דרך האומר (ברכות י"ב:) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך להביא לימות המשיח, ולמאן דאמר כל ימי חיך הלילות אפשר כי אמר חקת עולם שלא תאמר תינח בימי החירות בימי הגלות שאנו משועבדים מה מקום לזכרון לטובה שפסקה תלמוד לומר חקת עולם אפילו בזמן השעבוד בשאר גליות חקה חקק ה'. ומאמצעות פירושם זה תשכיל גם כן הסרת טענת לדורותיכם שאין כוונתו ב' דורות. ואם לא היה אומר לדורותיכם לא היינו שומעים מה שפירשנו בחקת עולם והיינו אומרים שלא בא אלא להתמדת דורות ולא לב' דורות לבד הנשמע מתיבת לדורותיכם ומהייתור שמענו מה שפירשנו:

טו **שבעת ימים.** הנה הטעם הוא לצד שלא הספיק בצקם להחמיץ וגאלם הגואל. ואם תאמר והלא היוצאים עדיין לא יצאו לעשות זכרון לדבר. הלא גם הפסח שצוה ה' לקחת שה לבית אבות וגו' עדיין לא פסח אלא שבזכות מצוה זו יפסח ה', גם המצה בזכות מצוה זו ימהר לגואלם, וכן היה:

ותמצא שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים ק"כ.) מדרשות התורה בא' בי"ג מדות כי כל שבעה אין חיוב במצה אלא לילה הראשונה קבעו הכתוב חובה, והטעם כי גם בחינת המצוה לא היה אלא בליל ט"ו וזה נקבע לחובה בזמן עצמו ומאז והלאה אין כיוון בנס למצוה והבן. וטעם אומרו שבעת ימים מצות אינו אלא רשות. ואולי שדיבר בסדר זה לומר כי מעלה עליו הכתוב כאלו אכל כל ז'. ותמצא כי צוה ה' ב' מקראי קודש ביום הא' וביום הז' יום א' לצד נם יום ט"ו, ויום ז' לצד נם גמר הגאולה של קריעת ים סוף וכו'. עוד טעם אומרו **שבעת** לצד שלא צוה ה' בכל ז' לאו דלא תאכל חמץ והייתי אומר אם לא אכל חמץ אין בידו לא זכות ולא עונש תלמוד לומר שבעת ימים תאכל מצות לומר לך כי כשלא אכל חמץ כאלו אכל מצות והרי בידו ז' מצות עשה. וטעם ז' ולא פחות ולא יותר, נתכוון ה' שיהיו עסוקים במצות עד גמר הגאולה שהוא ביום ז' של פסח אשר הפליא ה' עשות נסים להם וברודפיהם משפטים. גם יש טעם ברוחניות כי יסודי הקדושה שהם שורש נשמות ישראל שבעה עינים (זכרי' ג), ותקרא כנסת ישראל בת שבע לסיבה זו (זהר ח"ג ו'): (יז) **ושמרתם את המצות וגו'.** פי' כשם שאני שמרתי היום ולא אחרתי יום אחד ובעצם היום הזה הוצאתי אתכם לטעם זה אתם גם כן לא תאחרו המצה עד שתחמיץ. ואמר עוד **ושמרתם את היום הזה** יצו כן האל גם כן שיהיה האדם משמר גם היום לבל יטעה בחשבון ולא יקדים ולא יאחר מעשות את היום הזה ולא יום אחר במקומו. וכל פי' זה אומ' כי **בעצם** יאיר ימין ושמאל, יאיר לתת טעם למה שלפניו לשמידת המצות, ויאיר למה שלאחריו לשמירת היום על זה הדרך כי בעצם וגו' פירוש לטעם שבעצם היום וגו' ושמרתם אתם גם כן את היום הזה:

כא ויקרא משה לכל זקני ישראל. והגם כי ה' אמר אליו דברו אל כל עדת ישראל, יהיה פירושו כמאמר (ויקרא ד' י"ג) ואם כל עדת ישראל ישגו שיאמר על הזקנים כמו שמפורש במקומו (בתורת כהנים), ויאמר אליהם יכוין לשאר העם כמשפט כל מצות ה' לישראל שהיו מפי משה (עירובין נד.):

או אפשר שלא אמר אלא לזקנים והם ידברו לכל עדת ישראל, וחלוקה מצוה זו משאר מצות התורה כי עדיין לא נכנסו ישראל בברית ולא הוחנכו להכנס לשמור ולעשות ולזה היה מדבר לזקנים והזקנים כל א' ידבר בנחת ובדרך המתקבל לבני משפחתו כדי שיהיו נוחים לעשות:

כד ושמרתם את הדבר הזה. הנה פשט הכתוב יגיד כי גם לדורות יצו דברים האמורים בענין ולא ראינו שעשו כן קדמונינו, גם רבותינו לא צוו לעשות כן. ונראה כי ממה שאמר הכתוב לחק לך בפני עצמו וחזר לומר ולבניך גילה המכוון שהוא על זה הדרך שאין הדברים שוים בו ובבנו שהיה לו לומר ושמרתם את הדבר הזה לחק עולם, ומאמרו לחק לך ולבניך הרי זה מפרש המכוון שאינם שוים בדבר, לחק לך הוא כל האמור בענין. ולבניך עד עולם פרטים מהענין, וסמך הכתוב על שיבא במקומות אחרים הפרטים שהם נוהגים לדורות ושלל בהם פרטים שאינם לדורות שלא הזכירם בהם, וגם כאן ביאר הדברים באמרו ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף שינגוף את מצרים ודבר זה אינו מצוי לדורות:

כה והיה כי תבואו וגו'. הנה פשט הכתוב יגיד כי מצוה זו אינה אלא אחר כניסתם לארץ, אם כן למה חזר ה' מדעת זו וצוה את בני ישראל (במדבד ט א) בשנה השנית לעשות הפסח במועדו ככל חקותיו:

ונראה כי גילה ה' דעת עליון בזה כי היה בדעתו אם יזכו ישראל לא יעשו פסח ב' אלא בארץ כנען אלא לצד המראתם מעת יצאו ממצרים והם ממרים פי ה' ואפילו בים סוף התחילו למרות דכתיב (תהלים ק"ו) וימרו על ים סוף זה היה סיבה שארכו הימים ולא היה להם זכות לעלות תיכף ומיד, ולזה כשראה ה' שגרמו מעשיהם ולא נכנסו לארץ והם עדיין במדבר הוצרך לצוות לעשות הפסח במדבר כי עד עתה לא נצטוו אלא כי תבואו אל הארץ. והגם כי האדון קורא הדורות מראש (ישעי' מ"א), אף על פי כן מחשבותיו הטובים הגיד לעמו כנזכר:

כח וילכו וגו' כן עשו. הוצרך לומר כז עשו ולא הספיק במה שקדם לומר ויעשו וגו', לומר הצדיקו במעשיהם במצות ה' ולא הבינו דבר שלא כן הוא במשמעות, וזה לא היה נשמע מאמרו ויעשו וגו' כאשר וגו' כי אפשר שהכתוב אומר מה שחשבו הם והבן:

לז ויקם פרעה לילה. טעם אומרו לילה יתבאר על ררך אומרם ז"ל (זהר ח"ב ל"ח). כי אותו לילה היה כיום יאיר כצחות היום. ורמזתי רמז זה בפסוק (לקמן יג ח) והגדת לבנך ביום ההוא כי יכוין לומר שיגיד לו גם נס הלילה שנעשה יום. ושמה תאמר כי זרח אור בלילה דרך כלל לרעים ולטובים. לזה אמר ויקם פרעה לילה. ה' כשקם הוא לקרוא למשה ולאחר מנע ה' מרשע אורה והיה לילה פירוש חשך כאמרו (בראשית א ה) ולחשך קרא לילה:

לא ויקרא למשה וגו' לילה. טעם אומרו פעם ב' לילה; אולי להיות כי חש פרעה בקריאתו למשה שלא יצא לקראתו מחשש גזירתו שאמר לו (לעיל י כח) אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות ואם כן יחוש לבל יעליל עליו, לזה אמר בקריאתו לילה פירוש אין זה מתנאי הגזירה כי הוא לא אמר אלא ביום ולא בלילה וזמן זה לילה הוא. או לצד שלא יראה פניו הוא אומר כי הוא לילה ואין כאן טענת אל תוסף ראות פני כי הוא במחשך לא יראו איש את וגו':

או יכוין הכתוב לומר תשובת משה אל פרעה כשקרא לו כי ענהו ואמר לו לילה ואין אני יכול לצאת לדבר עמך כי צוה ה' (פסוק כב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ואמר פרעה קומו צאו וגו' פירוש עשאו בני חורין לעצמן, ואולי שרמז בתיבת קומו לשון התקוממות ונשיאות ראש על דרך מה שדרשו רבותינו ז"ל (כ"ר פג"ח) בפ' (כראשית כג) ויקם שדה עפרון, וחשב

כי בזה תקל המכה מעליו כשיגמור הדבר מצידו לשלחם הגם שיבא העיכוב מהם אין עליו אשמת דבר:

עוד ירמוז באומרו **קומו צאו** כי לצד שלא היו רוצים לצאת אליו קראם לקום כי חשב שאינם רוצים לקום ממטתם לבוא אצלו ואמר כי קריאתו להם הוא להנאתם שאומר להם צאו וגו'. ולדרך זה טעם אומרו לילה, הקדים הכתוב לומר טעם שלא יצאו לקראתו תיכף ומיד וה' צוה על כבוד המלכות לזה הקדים סיבה אשר סבבה עכבתם מצאת ואמר לילה וזו סיבה שלא קמו ויצאו אצלו כי ה' צוה לא תצאו איש מפתח ביתו וגו':

גם אתם וגו'. צריך לדעת למה אמר גם בתחלת דבר. ועוד וכי משה ואהרן היו אסורים שהוצרך לומר צאו מתוך עמי. ואולי כי מתוך דבריו גילה מחשבתו כי היה חפץ שיוצגו משה ואהרן לזה אמר **גם אתם** מלבד ישראל, ולצד שאין הדבר מובן בתיבת גם שהיא על ישראל כי לפי האמת משה לא היה במאסר וכשאמר גם אין במשמעות הקודם בני ישראל ולא יוצדק לומר גם אתם אלא לפי מחשבת פרעה כנזכר, לזה חזר לבאר **גם בני ישראל**:

עוד ירצה כי נתכוון לגרש אותם הגם שיחפצו מרצונם לשבת עמהם, ולפי זה יוצדק לומר **גם אתם** הגם שאתם ברשות עצמכם אף על פי כן אין אני חפץ שתשבו בארצי, וזה חידוש, והוא מה שאמר ה' ('א' א') כשלחו כלה גרש יגרש אתכם. ואומרו **גם בני ישראל** לרבות הטף והנשים, ואומרו **גם צאנכם** וגו' לרכות שאר מקנה או לרבות מה ששאלו לעזר ממנו:

לב **וברכתם גם אותי**. כאלו אמר וגם תברכו אותי, ושיעור הכתוב וברבתם גם כן אותי מלבד שיסיר המכה הרחקת הנזק והקרבת התועלת:

לה **עשו כדבר משה**. פירוש לא להנאת הממון אלא למצות נביא. עוד ירצה על פי מה שהעלה רמב"ם בפרק ט' מהלכות יסודי התורה כי אם יבא נביא ויאמר לישראל על פי ה' לעבור על מצוה אחת הוראת שעה כאלויהו בהר הכרמל וכדומה שומעין לו חוץ מעבודה זרה, והוא אומרו **ובני ישראל עשו** ולצד כי מעשה זה הוא מעשה בלתי הגון לגנוב דעת גוי, גם לגזול ממנו, ואיך יצדיקו ישראל לאומר להם עבור עבירה לזה אמר על פי משה פירוש אשר הובחן לנביא ובפרט זה יאמנו דבריו כנזכר:

לו **וישאלום וינצלו וגו'**. פירוש לצד שנתן ה' חן העם בעיני המצרים ובזה היו המצרים משאילים אותם בעל כרחם ומחמת זה הצדיקו הדברים כי אין כוונתם ללכת בהחלט שאם כן היו מבקשים הם לקחת מהם להרויח יותר ובזה וינצלו את מצרים. והנה המשכיל על דבר יראה כי פועל אדם ישולם לו (ברכות ט:): כי לצד שישראל חבבו דבר היציאה ולא חששו להנאת ממון הוא הדבר והוא הסיבה שהפליאו להרויח זכותם עומדת להם:

לט **מצות כי לא חמץ**. פירוש הטעם שאפואו מצות כי לא הותר להם לאכול חמץ לזה מהרו לאפותו מצה. והגם ששהה מעת לישה עד עת אפיה זמן מה. אולי כי היו מתעמלים בו, ולזה אמר הכתוב משארותם צרורות בשמלותם על שכמם, וכי לא היה להם מקום לשאת אותם שהוצרכו לתתם על שכמם, אלא כדי שיתעמלו בהם וכל זמן שמתעמלים בעיסה אינה מחמצת נוסף על שלא נתנו בו שאור לחמץ. ונתן הכתוב טעם **כי לא חמץ כי גורשו ממצרים** וגו':

מא **ויהי מקץ וגו'**. ולא אמר הכתוב מה היה, ואם נתכוין על היציאה הרי חזר ואמר פעם ב' ויהי בעצם. עוד צריך לדעת מה צער ירמוז בתיבת ויהי. ואולי כי יגיד הכתוב הצער של עכובם עד הקץ ולא היה בהם זכות לצאת קודם הקץ. או לרמוז כי הצער שהיה לישראל במספר המוזכר למעלה דכתיב ומושב בני ישראל וגו' לא כל הזמן ההוא אלא מקץ:

ויהי בעצם. רמז הצער של יציאת היוצאים עמהם שמהם סבבו רעות. או לרמוז כי לא חדלו המכות והצרות ממצרים גם בעצם היום הזה, וכן הוא אומר (במדבר ל"ג) ומצרים מקברים וגו' ובני ישראל יוצאים ביד רמה (י"ד ח'):

מב **ליל שמורים וגו'.** יכוין הכתוב לרמוז ה' נסים מופלאים שזמנם לילה זו. א, בימי אברהם כשהכה את ד' מלכים (לר יד טו) ויחלק עליהם לילה. ב, ביציאת מצרים דכתיב (פסוק כט) ויהי בחצי הלילה. ג, בימי חזקיהו כשהכה גבריאל מחנה סנחריב דכתיב (מ"ב י"ט) ויהי בלילה ההוא. ד, בימי מרדכי ואסתר (אסתר ו) בלילה ההוא נדה שנת המלך. ה, גאולה העתידה. כנגד נס אברהם אמר **ליל שמורים הוא לה'** כי באמצעות הנס נתגלית אמתתו יתברך כאומרם ז"ל (בראשית רבה פמ"ב) שיש מהאומות שלא היו מאמינים בנס הצלתו מאור כשדים והאמינו בנם הכאת ד' מלכים. וכנגד מצרים אמר **להוציאם מארץ מצרים.** וכנגד נס חזקיהו אמר **הוא הלילה** הידוע לכם כרשום בדברי נביא (מ"ב י"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך וגו'. וכנגד נס מרדכי אמר **הזה לה'**, וכנגד גאולה העתידה אמר **שמורים לכל בני ישראל לדורותם** פירושו לסוף הדורות בעגלא ובזמן קריב:

מג **ויאמר ה' וגו' זאת חקת הפסח.** קשה למה לא אמר דבר אל בני ישראל כסדר האמור בכל מצוה ומצוה. ולפי מה שכתבנו (לעיל פסוק ג) כי פרשה זו נאמרה בי"ד בניסן לא הוצרך לומר דבר כי היא סמוכה עם דברו אל כל עדת ישראל שאמר שם. ויש לתת טעם למה לא נכתבה במקומה. כי לצד שמצוה זו בשלימות ישנה כפסח דורות נאמרה אחר יציאת מצרים לומר כי כל זה בשלימות מעכב לדורות:

וראיתי מדרש רבותינו (שמות דבה פי"ט) שהוציא ה' רוח"מגן עדן ובשם פסחו של משה ונתקבצו כל ישראל ואמרו לו משה רבינו בבקשה האכילנו מפסח שלך אמר להם אם אין אתם נימולים אין אתם אוכלים דכתיב זאת חקת הפסח וגו' מיד נתנו עצמן ומלו וכו' עד כאן. הנה לפי מדרש זה לא קשה למה לא אמר דבר וגו' או לאמר כי פרשה זו למשה ולאהרן נאמרה וצוה אותם כל בן נכר וגו' ואחר שבאו ישראל לצד אכילת פסחו של משה המבושם מלו עצמם:

וקשה לדברי המדרש איך יכול ליתן להם מפסחו והלא אין הפסח נאכל אלא למנוייו. ואולי שאמר להם כן כדי שימולו וכשימולו יהיה כמו כן פסחיהם כפסחו של משה מבושם. וראיתי ראה לדברי המדרש שלא רצו למול ממה שאמר ביחזקאל (כ') וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגו' ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים, הרי שלא קבלו עשות מצותיו יתברך:

מח **וכי יגור אתך גר.** כאן הסכים על קבלת גרים מהערב רב כדעת משה. והוא אומר **אתך.** עוד רמז דעת עליון כי לא הסכימה על הדבר אלא לרצון משה ה' חפץ כאומרם ז"ל (שמות רבה פמ"ב). והוא אומר **אתך גר** פירוש עמך הוא גר שאין אתה בקי בנסתרות ולא מחשבותי מחשבותיכם, וצא ולמד מה עלתה בידם מהם:

המול לו כל זכר. פירוש כשם שמילת עבד מעכבת בישראל שלא יאכל גם הגר מילת עבדיו וגו' מעכבת אותו עד שימול לו כל זכר. ואומר **ואז יקרב וגו'.** פירוש לא יצטרך שישחטו אחרים עליו אלא הוא בעצמו יקרב לעשותו **והיה כאזרח וגו'.**

נא **ויהי בעצם וגו'.** הודיע הדבר בסמוך לעשית פסח. לומר כי זה גורם גמר היציאה, כי זולת זה לא היה בידם מצוות לצאת כאומרם ז"ל (שם פי"ז) בפ' ואעבור עליך וגו':

שמות פרק-יג

{ה} **והיה כי יביאך וגו'.** טעם שתלה מצוה זו בביאת הארץ, לטעם עצמו שכתבנו בפסוק (לעיל י"ב כ"ה) והיה כי תבואו אל הארץ, או כדי שלא ישכח באורך הימים שם כשירבו ימיהם על האדמה:

{ח} **והגדת לבנך וגו'.** צריך לדעת למה לא אמר ואמרת כי תיבת הגדה מצינו לרבותינו ז"ל שאמרו (שבת פ"ז.) שיתכוין בה דברים קשים כגידיים. עוד קשה אומרו **ביום ההוא** ובסמוך גמר אומר בעבור זה ודרשו רבותינו ז"ל (מכילתא ובהגדה) בשעה שמצה ומרור וגו' והוא בלילה ולא ביום ואם כן לא היה לו לומר אלא ובגדת לבנך לאמר בעבור זה ואני יודע זמן ההגדה שהוא בלילה. עוד צריך לדעת אומרו **לאמר** והוא כבר אמר והגדת:

ונראה כי יכוין על דרך אומרם ז"ל (פסחים קט"ז:) מתחיל בגנות ומסיים בשבח, יאמר גנות אבותיהם של האבות כי לא היה דבר משובח, והוא אומרו **והגדת** דברים קשים שלב האדם נעקש מהם, ואחר כך מסיים בשבח, והוא אומרו **לאמר** אמירות משובחות משמחים את הלב ומסעדים אותו, ואמר **ביום ההוא** הודיע במתק לשון צדיק כי הלילה ההוא יום יקרא לא לילה והוא אומרו (תהלים קל"ט) ולילה כיום יאיר, ולא חש שתטעה לומר יום ממש ממה שגמר אומר בעבור זה שהוא בשעת מצה כו' כאומרם ז"ל. ואולי כי סמך ביום ההוא עם והגדת כי גם נס זה בכלל מצות ההגדה:

עוד ירצה באומרו **לאמר** להיות שאמר והגדת לבנך תינח אם יש לו בן אם אין לו בן יהיה פטור תלמוד לומר לאמר שעל כל פנים צריך להגיד אפילו בינו לבין עמו. ואם תאמר כיון שעל כל פנים הוא צריך להגיד אפילו בינו לבין עצמו אם כן למה אמר לבנך. ואולי שבאמצעות היתור אני מבין כן ולא בלא יתור. ואפשר עוד שירמוז באומרו **והגדת לבנך** שאם יגיד הגדה האמורה בנין יזכהו ה' שיגיד לבנו וכדי שלא תטעה לומר דוקא, לזה אמר לאמר:

בעבור זה. אולי שרמז בתיבת זה י"ב מצות הרשומים בחג הפסח, ג' דברים פסח מצה ומרור, והגדה, וז' ימי החג, וקידוש יום א' וב', הרי י"ב כמספר ז"ה, והוא אומרו **בעבור זה עשה** וגו', והגם שז' ימי החג לענין תרי"ג מצות אינם נמנים לז' מצות:

{א} **והיה כי יביאך וגו'.** אמר **והיה כי יביאך** וגו' לומר שלא ישכח מצות ה' כי ירחיב ה' גבולו וישמן ויבעט, ולא חש לומר כי דוקא בארץ, לצד שהיא מצוה התלויה בגוף ואמרינן בקדושין (ל"ו:) שכל מצוה שהיא תלויה בגוף אין חילוק בין בארץ בין בחו"ל:

{יד} **והיה כי ישאלך וגו'.** פירוש בשעה שיראה בנך ענין פדיון בכור אם ישאלך אתה חייב לומר לו אבל בלא שאלה אין חיוב אלא בליל פסח. ולזה דקדק לומר **מחר** פירוש אפילו למחר דהיינו כל זמן שיהיה, ואמר **לאמר** פירוש שתהיה כוונתו בשאלה שתאמר אליו אז הוא שתשיבהו בדרך האמור, אבל אם יאמר מה זאת בדרך זלזול לא לכוונת התשובה לא תשיבהו כזה:

עוד ירצה שאין צריך שתהיה השאלה בלשון זה מה זאת אלא הגם שתהיה באיזה אופן שתהיה כל שהמכוון של השאלה הוא לאמר מה זאת, נמצינו אומרים כי פסוק זה שלא בליל פסח נאמר אלא במצות קדושת פטר רחם ואין צורך בהגדה זולת על ידי שאלה, ורבותינו ז"ל (מכילתא) אמרו כנגד ד' בנים כו' זה דרך דרוש:

{טז} **והיה לאות על ידכה וגו'.** רבותינו ז"ל (מנחות ל"ז) אמרו ידכה יד כהה שהוא יד שמאל, וצריך לדעת מדוע לא בחר ה' ביד ימין לעשות בו המצוה כי הוא המשובח, ורבותינו אמרו (שם) להיותו מכוון כנגד הלב שבצד שמאל, ודבריהם אמת, אלא שנראה לי לתת טוב טעם כי

הכתוב עצמו נתן טעם הדבר במה שכתב **כי בחוזק יד**, כי יש לך לדעת כי האדון ברוך הוא יש במדותיו ב' בחינות, הא' תקרא יד הגדולה, והא' תקרא יד החזקה, היד הגדולה היא צד החסד והטוב, והיד החזקה היא הגבורה המשלמת לעושה רעה כרעתו, והנה בהוצאת ישראל ממצרים נטה ה' יד החזקה והכה שונאיו עשר מכות, אשר לזה גמר אומר האדון שתהיה הנחת תפילין בכתיבת זכרון ביד כהה שלנו שהיא דוגמת יד החזקה המוציאה אותנו ממצרים, וזה שאמר הכתוב כאן **כי בחוזק יד** ונכון. והגם שמצינו שאמר בהרבה פעמים יד הגדולה זו הסכמת מדת הרחמים למדת הדין אבל עיקר המשפט יד החזקה יתכנה:

בא

פרשת

חולת